

# Magyar–indiai kapcsolatok az 1962-es indiai–kínai háború idején

Olajos Artúr

PhD-hallgató, ELTE BTK TDI Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék;  
olajos.artur@gmail.com; ORCID: 0009-0003-1408-2641

## Abstract

### *Hungarian–Indian Relations during the 1962 Indo–Chinese War*

In 1962, the border dispute between India and the People’s Republic of China escalated into armed conflict. The war not only shaped relations between the two countries, but also had an impact on Hungarian–Indian diplomatic relations, an issue that has so far received little scholarly attention. In its struggle for international recognition after 1956, the Kádár regime –supported by the Soviet Union –sought to cultivate relations with Third World countries, thus the Indian–Chinese war could not escape its attention. This study examines how the Hungarian state reacted to the outbreak of the conflict and how these reactions were reflected in foreign policy. It explores the role of Hungarian diplomatic missions in shaping the Kádár regime’s narrative and position, and assesses the impact of the war have on Hungarian–Indian relations in 1962 and in the years that followed. Based on primary and secondary sources, the research shows how János Kádár sought to balance Hungary’s position, maintaining the fundamentally open attitude of the Indian leadership toward Hungary. Using an interpretive and explanatory approach, the study uncovers the decision-making mechanisms of the Kádár regime in relation to the war. The findings shed new light on an understudied aspect of Hungarian foreign policy.

**Keywords** India, People’s Republic of China, Hungary, War, Foreign Policy

## Bevezetés

Magyarország és India államközi kapcsolatának történetével a 20. század második felében csak kevés tudományos munka foglalkozik. A téma iránt érdeklődők számára kiváló kiindulópont lehet Kalmár György és Major István 1983-as *India and Hungary – Decades of Cooperation*,<sup>1</sup> illetve Chopra, V. D., Duggal, K. S. és Joshi, P. C. 1985-ös *India-Hungary: Cooperation in Action*<sup>2</sup> című munkája. A rendszerváltás időszakát követően a magyar–indiai kapcsolatok kutatása jelentős változáson esett át, amelyet a politikai és tudományos szabadság, továbbá az új nemzetközi trendek határoztak meg.

Az 1990-es éveket követően megszűntek az India kutatásával kapcsolatos ideológiai korlátok, ami jótékony hatással volt az országgal kapcsolatos tudományos kutatásokra. Például a Delhiben működő Liszt Intézet Magyar Kulturális Központ (korábbi nevén Magyar Tájékoztatási és Kulturális Központ) a rendszerváltás óta sikeresen bővítette együttműködését az indiai kulturális, oktatási és tudományos intézményekkel. Továbbá napjainkra több olyan oktatói bázis is létrejött, amely érdemben foglalkozik Indiával. Mindezt, illetve a jelentősebb magyarországi India-kutatókat kiválóan foglalja össze Lázár Imre 2023-ban írt *A magyar–indiai kulturális kapcsolatok évszázadai* című esszéje. Ez, ahogy a címéből is következtetni lehet, nem foglalkozik érdemben a magyar–indiai államközi kapcsolatok történetével, viszont számos kutatót megnevez, akik a magyarországi India-kutatások terén érdemi munkát végeznek.<sup>3</sup> Közülük talán Wilhelm Zoltán 2022-ben publikált *A magyar utazók által közvetített India-kép máig élő hatásai*<sup>4</sup> vagy Szenkovics Dezső szintén 2022-ben publikált *Husztai Györgytől Brunner Erzsébetig: magyar–indiai kultúrkapcsolatok az évszázadok tükrében*<sup>5</sup> című munkáját érdemes kiemelni. Ezek kiválóan bemutatják a magyarországi India-kép alakulásának történetét, valamint a magyar–indiai kulturális kapcsolatok, azon belül is az azt meghatározó személyek történetét.

1 Kalmár 1983.

2 Chopra 1985.

3 Lázár 2023: 120–122.

4 Wilhelm 2022: 1.

5 Szenkovics 2022: 1.

A magyar–indiai politikai kapcsolatok egy-egy pillanatát részletekbe menően, magyarországi levéltári források alapján vizsgáló kutatásra még kevés példa van, így érdemesnek tartottam megvizsgálni az 1962-es indiai–kínai háború hatását a két ország vonatkozásában. A háborúval kapcsolatos Kádár–Nehru levelezés segítségével betekintést nyerhetünk a Kádár-rendszer ázsiai külpolitikájának egy szeletébe, és abba, hogy a magyar állam konfliktushoz való hozzáállása milyen hatással lehetett a magyar–indiai államközi kapcsolatokra. Kutatásom elsődleges forrásbázisát a Dzsaváharlál Nehru és Kádár János közötti levelezés, valamint a magyar külképviseletek által Kádár számára készített jelentések alkották. Ezek elsősorban az indiai és a kínai fél álláspontját voltak hivatottak bemutatni, illetve azt, hogy a Szovjetunió, valamint a nemzetközi közösség milyen álláspontot képviselt az 1962-es háború kérdésében. Ezeket a dokumentumokat kiegészítettem az indiai–kínai konfliktussal foglalkozó tudományos munkákkal, amelyek lehetővé tették az események történeti kontextusba helyezését, továbbá a levéltári anyagokból levonható következtetések alátámasztását és árnyalását. Ennek köszönhetően tudtam feltárni, hogy Kádár milyen logika mentén formálta saját és így a magyar állam álláspontját a háborút illetően, illetve rekonstruálni a magyar–indiai államközi kapcsolatok egy meghatározó részét.

## Az 1962-es indiai–kínai háború kitörése

Nehru és kormánya számára kiemelkedő fontossággal bírt a Szovjetunióval fenntartott jó kapcsolat,<sup>6</sup> ami jelentős hatással volt a magyar–indiai államközi viszonyra is. Még a berlini fal 1961-es felépítése után sem kerülték az európai szocialista országokkal való együttműködést. Amikor Münnich Ferenc 1961 augusztusában Indonéziába látogatott, meghívták Indiába is a magyar kormányfőt,<sup>7</sup> hogy első kézből tájékozódhasson az indiai kormány a berlini fal építésének körülményeiről. Egy Münnich Ferenc által írt jelentés is megemlíti, hogy a Nehruval folytatott beszélgetése

6 Mastny 2010: 56.

7 *Magyar Nemzet*, 1961. augusztus 24. 1.

során központi téma volt az NSZK és az NDK kapcsolata.<sup>8</sup> India számára nem jelentett politikai kockázatot egy magyar kormányfő meghívása, annak ellenére, hogy ezt a nemzetközi közvélemény a Kádár-rendszer támogatásaként is értelmezhetette volna.

Az MSZMP jelentős eredményeket ért el az indiai diplomáciai kapcsolatok fejlesztésében. 1961. október 15–17-én például S. Radhakrishnan indiai alelnök hivatalos látogatást tett Magyarországon.<sup>9</sup> Az együttműködés azonban nem csak az indiai politikai elitre korlátozódott. A Szovjetunió politikájának hatására Magyarország már az 1950-es években aktívan részt vett az indiai ötéves tervekben. A magyar kormány a második indiai ötéves terv (1955–1961) végéhez közeledve tárgyalásokat kezdeményezett például az indiai infrastruktúra-fejlesztésbe és az állami ipari ágazatokba való bekapcsolódás lehetőségéről.<sup>10</sup> Úgy tűnt, a Magyarország és India közötti államközi kapcsolatok tovább fejlődhetnek a Kádár-rendszer legitimációs problémái ellenére is. Miután az 1962-es indiai általános választásokat követően ismét az Indiai Nemzeti Kongresszus (INK) alakíthatott kormányt,<sup>11</sup> ez a korábbi tendenciák folytatását ígérte. Az 1962. október 20-án kitörő indiai–kínai háború azonban minden korábbi tervet és elképzelést háttérbe szorított.

A Kínai Népköztársaság (KNK) 1959-es tibeti intervenciója feszültség forrásává vált az indiai és a kínai kormány között.<sup>12</sup> A nemzetközi pozícióit javítani szándékozó Kádár-rendszer éppen ezért időben hozzáfogott a helyzet elemzéséhez. Saját diplomatáinak indiai és kínai kapcsolatait felhasználva információgyűjtésbe kezdett. Közvetlenül a háború kitörése előtt a magyar diplomaták benyomása szerint bár a kínai kormányt zavarta a határon kialakult helyzet, de nem szándékozott háborút indítani területszerzés céljából. Szigeti Károly, a pekingi magyar nagykövetség első beosztottja szeptemberi jelentésében arról számolt be, hogy a kínai

8 HU-MNL-OL-XIX-J-6-a, Újdelhi nagykövetség TÜK iratok (1951–1963), 16. doboz, SzT/313-497/1961, 236/1961/V.Ter.főo., 1961. szeptember 5., Másolat Münnich Ferenc elvtárs indonéziai és indiai látogatásáról készített jelentésről, 5.

9 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 4. doboz, 4/b, 004284/1-5/1961, Látogatás Radhakrishnan alelnöknél, 285/61., Turi Ferenc, 1961. október 23., Feljegyzés Radhakrishnan elnök magyarországi látogatásáról, 1.

10 *Magyar Nemzet*, 1962. január 26. 3.

11 Németh 2006: 233.

12 Mastny 2010: 56–57.

külgügyminisztériummal folytatott beszélgetések során azt hangsúlyozták, hogy bár a határviták zavarják a KNK-t, különbséget tesznek az indiai kormány és az indiai nép akarata között.<sup>13</sup> Bár a háború lehetősége nem került szóba, érzékelhető volt, hogy a Kínai Kommunista Párt (KKP) Nehru és kormányát jelölte meg ellenségként. Ezzel szemben az indiai magyar külképviselet megfigyelései szerint a helyi vezető körök egy része nem zárta ki a háború lehetőségét. Némelyikük még azt is állította, hogy az Indiai Kommunista Párt (IKP) tagjai is hajlandók lennének Nehru mellett harcolni. Az indiai vezetés azonban tisztában volt azzal, hogy egyik fél sem tudta volna tartósan megszállni a másik területét, ezért egy általános háború értelmetlen lett volna.<sup>14</sup> Maga Nehru is úgy gondolta, hogy még ha India kerülne is ki győztesen a KNK-val vívott totális háborúból, az katasztrofális következményekkel járna hosszú távon.<sup>15</sup> Az indiai vezetők véleménye ismeretében az MSZMP vezetése, így Kádár János sem számított a háború kitörésére.

Az indiai–kínai háború kitörését követően, október 22-én Nehru kormánya a magyar kormány felé is kifejezte aggodalmát a KNK hadseregének támadásait illetően. Zakir Husszein indiai alelnök egy hivatalos megbeszélésen Réczei László, az indiai magyar nagykövetség vezetője számára elmondta, hogy kíváncsún tartanak a Szovjetunió közvetítését a konfliktus megoldásában. Véleménye szerint a Szovjetunió volt az egyetlen ország, amelynek egyaránt súlya volt India és a KNK közötti kapcsolatokra.<sup>16</sup> Ezen állítás valóságalapja azonban indoklás hiányában kérdéses. A magyar kormányhoz való fordulásuk arra utal, hogy minden kapcsolatukat igyekeztek felhasználni, nehogy a Szovjetunió a kínai álláspont mellé álljon. Az alelnökkel folytatott beszélgetés után Réczei

13 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 315/62., Szigeti Károly, 1962. november 13., Beszélgetés a kínai KÜM főosztályvezetőjével a kínai-indiai határvitáról, 1.

14 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 9. doboz, 5/c, 008408/1962, A. R. Nair a Delhi Times főszerkesztőjének meghívása, 469/szig.titk./1962., Réczei László, 1962. november 2., A. R. Nair, a Delhi Times főszerkesztőjének meghívás, 2.

15 Srinath 2010: 141–142.

16 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 12. doboz, 5/i, 002657/1-7/1962, Parlamenti delegáció indiai útja, 454/szig.titk./1962., Réczei László, 1962. október 29., Magyar parlamenti delegáció meghívása, 1.

azonnal az indiai szovjet nagykövetséghez fordult iránymutatásért.<sup>17</sup> A szovjet külképviselet felkeresése két tényezővel magyarázható. Egyrészt a magyar külpolitika mozgásterét ekkor szorosan korlátozta a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) álláspontja. Másrészt felmerülhetett, hogy az MSZMP választás elé került: vagy a nemzetközi elismertségért küzdő KNK, vagy a harmadik világban fontos legitimációs forrást jelentő India mellé álljon.

Az 1962-es indiai–kínai háború nyilvánvalóvá tette a nemzetközi kommunista mozgalmon belüli megosztottságot.<sup>18</sup> Az IKP képviselői is hamar kifejezték álláspontjukat, illetve a magyar kormány felé támasztott elvárásait. Yogendra Sharma, az IKP titkárságának tagja október 24-én ebédre hívta meg Réczeit, aki Réczei elmondása szerint tartózkodóan viselkedett, és arra várt, hogy ő mit fog mondani. Véleménye meghallgatása után Yogendra kifejtette, hogy az ő nézőpontjuk szerint is a KNK volt az agresszor, következésképp a többi kommunista pártnak egységesen kell meggyőznie a KKP-t annak káros magatartásáról.<sup>19</sup> Egyértelművé akarta tehát tenni, hogy ki áll mellettük vagy ellenük. A feljegyzések szerint sokkal inkább az indiai kormány konkrét érdekei kerültek előtérbe, nem pedig az ideológiai nézetkülönbségek.

A Szovjetunió–India–KNK háromszögön belül nemcsak az IKP, hanem maga a Nehru-kormány is elkezdte felmérni, hogy kikre tekinthet partnerként. A magyar sajtóban egészen október 25-ig kellett várni az első újságcikkekre, amelyek beszámoltak az India és a KNK közötti háborús helyzetről. Fontos azonban, hogy magát a „háború” szót kezdetben kerültek. Ebben változás csak a konfliktusról szóló különböző követségi jelentések hatására következett be. November 6-án jelentek meg az első olyan cikkek, amelyek már nyíltan „háborúként” emlegették a konfliktust.<sup>20</sup> Addig, „fegyveres incidensekként” vagy „összeütközésekként” hivatkoztak

17 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 12. doboz, 5/i, 002657/1-7/1962, Parlamenti delegáció indiai útja, 454/szig.titk./1962., Réczei László, 1962. október 29., Magyar parlamenti delegáció meghívása, 1.

18 Lorenz 2008: 216–217.

19 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 008492/1962, Yoginder Sharma látogatása, 494/szig.titk./1962., Réczei László, 1962. november 7., Yoginder Sharma látogatása, 1.

20 *Népszabadság*, 1962. november 6. 3.

rá, illetve a kínai kormány tárgyalási hajlandóságát hangsúlyozták.<sup>21</sup> A későbbiekben az indiai fél jelezte, hogy figyelemmel kísérik a magyar sajtó cikkeit a háborúról.<sup>22</sup> Nehru október 27-én személyesen írt Kádárnak, hogy tájékoztassa a konfliktus okairól, aktuális helyzetéről és annak súlyosságáról. Leszögezte, hogy az indiai kormánynak is célja a háború megakadályozása és a béke megőrzése, azonban elmondása szerint a KNK agressziót követett el: a kínai csapatok szeptember 8-án már indiai területeket támadtak meg, így az indiai védelmi erők kénytelenek voltak ellenállni, ami önvédelem volt. Az üzenet lezárásaként pedig abbéli reményét fejezte ki, hogy India elnyeri Kádár szimpátiáját és támogatását, nemcsak a baráti kapcsolatok okán, hanem azért is, mert harca a világ békéjéért és a nemzetközi kapcsolatok normalizálását is szolgálja.<sup>23</sup> Nehru levele tehát Kádárt arra készítette, hogy hivatalos álláspontot fogalmazzon meg.

Az MSZMP-nek és Kádárnak tekintettel kellett lennie arra, hogy a KNK a szocialista országok táborába tartozott. Emiatt a magyarországi sajtóban Nehru álláspontját és levelét egyáltalán nem jelentették meg. Ezzel szemben Csou En-laj kínai kormányfő Nehrunak írt levelét, valamint Gamal Abdel Nasszer egyiptomi elnök békejavaslatát viszont közölték.<sup>24</sup> Ezt utóbb Turi Ferencnek (a magyar külügy távol-keleti, nem szocialista országok osztályának vezetőjének) egy október 31-i budapesti vacsorán, egy Magyarországgal tárgyaló indiai külkereskedelmi delegáció szóvá is tette. Neheztelően jegyezték meg, hogy az indiai kormány hivatalos nyilatkozatát és az indiai kormány Csou En-laj nyilatkozatára adott válaszát nem közölték.<sup>25</sup> Az indiai fél neheztelésére válaszul a magyar képviselők mindvégig ügyeltek arra, hogy semmilyen módon ne tűnjön úgy, mintha Magyarország a KNK pártján állna. Eközben viszont az indiai tárgyalófelek igyekeztek a lehető legtöbb alkalommal felemlegetni az indiai–kínai háborút. Október 27-én is, amikor Réczei S. Gupta indiai államtitkárral

21 *Magyar Nemzet*, 1962. október 26. 2.

22 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 300/62., Turi Ferenc, 1962. november 1., Beszélgetés az indiai ügyvivővel, 1.

23 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 002812/7/1962, Kínai-indiai határkérdés, Jawaharlal Nehru, Levél Kádár Jánosnak, 1–4.

24 *Népszabadság*, 1962. október 28. 5.

25 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 300/62., Turi Ferenc, 1962. november 1., Beszélgetés az indiai ügyvivővel, 1.

folytatott beszélgetést egy meg nem nevezett UNESCO-ügyben, akkor az indiai fél ismét előhozta a konfliktust. S. Gupta a KNK-t hálátlansággal vádolta, amiért a kínai vezetés kirobbantotta a háborút, annak ellenére, hogy India korábban támogatta Tibet KNK-hoz csatolását. Réczei azonban fenntartotta Magyarország semleges álláspontját, így az indiai próbálkozás eredménytelen maradt.<sup>26</sup> Az egyértelmű válasz hiánya azt eredményezte, hogy az MSZMP képviselői fokozatosan egyre nehezebb helyzetbe kerültek az indiai tárgyalópartnerekkel folytatott találkozások során.

### Kádár válaszlevelének megfogalmazása

Felmerül a kérdés, hogy az MSZMP elegendő információval rendelkezett-e, vagy esetleg a Szovjetunió utasításainak megfelelően cselekedett az indiai–kínai háborúval kapcsolatban. Ezzel párhuzamosan az indiai kormány mindent megtett, hogy tájékoztassa a magyar kormányt és a közvéleményt a háborúról. Például az október 31-én Budapesten tartózkodó kereskedelmi delegáció tagjai jelezték, hogy hamarosan kiadványokat küldenek a magyar külügyminisztériumnak és a sajtónak a határvitáról.<sup>27</sup>

Miután a kubai rakétaválság lecsengett,<sup>28</sup> a magyar külügyminisztérium a Nehru-kormánytól kapott információk mellett saját forrásokat is felhasznált az indiai–kínai konfliktus elemzéséhez. A begyűjtött információk azonban hiányosak és töredékesek voltak. A kezdeti jelentések nem segítettek Kádárt abban, hogy olyan választ adjon, amellyel megőrizhette volna semleges pozícióját a Szovjetunió–India–KNK háromszögben, vagy politikai előnyhöz jusson. A vitatott területekkel kapcsolatban a moszkvai magyar nagykövetség csupán annyit tudott, hogy a kínai kormány még a szovjet vezetésnek sem válaszolt arra, hogy ezeknek a területeknek van-e például stratégiai jelentősége. Ezzel kapcsolatban például csak egy pletykáról volt tudomásuk, amit korábban Pekingben hosszabb ideig

26 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 453/szig.titk./1962., Réczei László, 1962. október 27., Dr. S. Gupta Joint Secretary Kínáról, 1.

27 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 300/62., Turi Ferenc, 1962. november 1., Beszélgetés az indiai ügyvivővel, 1.

28 Mastny 2010: 61.

tartózkodó magyar szakemberektől tudtak meg, miszerint lehet, hogy ezeket a területeket jelölték ki az ország atomfegyvereinek tesztelésére.<sup>29</sup> Feltételezhetjük tehát, hogy a kérdést illetően Kádár nem kapott közvetlen utasítást vagy információt Moszkvából. Azonban, tekintve Hruscsov Kádár iránti bizalmát,<sup>30</sup> nem zárható ki, hogy a szovjet vezető szabad kezett adott Kádárnak, feltételezve, hogy az akkori helyzetben nem fog mereven egyik fél mellé sem állni.

Az első érdemi jelentés, ami leginkább meghatározta Kádár Nehrunak írt válaszlevelét, Kukucska Jánostól, a pekingi magyar követség diplomatájától származott. A november 2-án kelt jelentéséből kiderül, hogy a pekingi nyugati küldöttségekkel folytatott beszélgetéseknek tulajdonította a legkisebb jelentőséget. Egyedül a svéd és a finn követség elsőtitkárainak véleményét tartotta említésre méltónak. Velük kapcsolatban azonban csak azt emelte ki, hogy egyetértettek azzal, hogy a McMahon-vonalat kell India és a KNK határának tekinteni. A Kukucska által leírtakban, terjedelmét tekintve, nagyobb hangsúlyt kaptak az ázsiai és afrikai ország diplomatáival folytatott egyeztetések.<sup>31</sup> Helyzetéből fakadóan a határvita gyökereit figyelembe véve, az Indiához és a KNK-hoz közelebb álló harmadik világon keresztül közelítette meg a kérdést saját véleménye megalkotásához. A harmadik világ országainak képviselőivel folytatott beszélgetéseket követően azt tapasztalta, hogy véleményük egybehangzó volt: mind a határkonfliktus békés úton való lezárása mellett álltak, de többségük a KNK érvelésének adott igazat a háború gyökerét illetően. Jelentése szerint az afrikai diplomaták tartózkodtak attól, hogy állást foglaljanak a konfliktussal kapcsolatos egyes kérdésekben.<sup>32</sup> Sajnos Kukucska nem részletezte jelentésében, hogy mik ezek a kérdések. A harmadik világ diplomatáinak véleménye, miszerint többségében a KNK érvelését tartották megalapozottnak, tükrözhetette az államaik gyarmati múltjára

29 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 606/sz.t., Rajnai Sándor, 1962. november 12., Kínai-indiai határkonfliktus, 2.

30 Romsics 2023: 571–572.

31 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 1.

32 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 1.

visszavezethető antiimperialista hozzáállást. Az afrikai országok esetében pedig valószínűsíthető, hogy külpolitikájukat érdemben befolyásolta, hogy többségük a frissen megszerzett függetlenségük miatt távol akart maradni a nagyhatalmi konfliktusoktól. A beszélgetések közül azonban kiemelte a pekingi afganisztáni ügyvivővel és egy burmai követségi tanácsossal folytatott egyeztetését, de sajnos egyiküket sem nevezte nevén.<sup>33</sup> Közülük is csak az előbbivel folytatott beszélgetését emelte ki, amelyben az a megállapítás hangzott el, hogy az egész határvita gyökerét a korábbi gyarmatosító rendszer machinációjának tekintették.<sup>34</sup> Kukucska jelentésének hiányosságai akadályozzák a pontos történeti elemzést, mindazonáltal a jelentés alapján látható, hogy a magyar külügy a harmadik világ álláspontját is igyekezett figyelembe venni.

A pekingi diplomáciai élet tagjaival folytatott beszélgetések mellett Kukucska jelentésének legnagyobb részét a pekingi szovjet nagykövetséggel való egyeztetése tette ki. A szovjet nagykövetség részéről három tényezőt jelöltek meg az indiai–kínai háború gyökereként. Először is az 1959. évi tibeti lázadást, amelyben elmondásuk alapján nagy szerepe volt Indiának, az Egyesült Királyságnak és az USA-nak.<sup>35</sup> A szovjet nagykövetség ekkor még az egyensúlyozás fontosságát hangsúlyozta a feszültség kezelésében. A tibeti felkelésben a nyugati hatalmak szerepének hangsúlyozása jól illeszkedik a szovjet külpolitika hidegháborús narratívájába. Emellett viszont az, hogy India szerepét is vizsgálták a tibeti helyzetet illetően, arra enged következtetni, hogy bár az indiai vezetés soha nem vitatta Tibet KNK-hoz tartozását, hosszú távon a Szovjetunió mégis kockázati tényezőként kezelte az India és Tibet közötti kapcsolatokat. Második fontos tényezőként a szovjet nagykövetség a KNK merev álláspontját említette a határvitában.<sup>36</sup> A szovjet–kínai viszonyban ekkor már jelentős

33 A pekingi afganisztáni nagykövet ekkor Mohamed Shoeb Misskinyar (1962–1966).

34 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 1.

35 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 2–4.

36 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 2–4.

ideológiai és politikai ellentétek mutatkoztak.<sup>37</sup> Harmadikként pedig az úgynevezett „indiai reakciós erőket” jelölték meg, amelyek elmondásuk szerint tudatosan szították az ellentéteket, hogy Indiát a nyugati hatalmak felé fordítsák.<sup>38</sup>

A pekingi szovjet nagykövetség véleménye szerint 1959 után az India és a KNK közötti határvonal pontos megállapítása szükségszerű lett volna. Már akkor felhívták a felek figyelmét a konfliktus békés megoldására, mivel attól féltek, hogy az indiai–kínai rivalizálás az USA felé közelítené Indiát.<sup>39</sup> Az USA globális befolyása miatt a Szovjetunió nem hagyhatta figyelmen kívül ezt a kérdést. A helyzet elmérgesedésétől való félelem komoly kihívást jelentett a szovjet diplomáciának.<sup>40</sup> Az események pontos ismerete érdekében a szovjet nagykövetség tájékoztatta Kukucska Jánost az 1959 és 1962 között történt összes, határvitával kapcsolatos eseményről. A 7 oldalas jelentés fele csak a határvitához köthető események kronológikus leírásával foglalkozott,<sup>41</sup> biztosítva ezzel az SZKP iránymutatásához való minél pontosabb igazodást.

A szovjet nagykövetség véleménye szerint egyértelmű volt, hogy a kínai–indiai határvitában szerepet játszott, hogy a KKP el akarta dönteni, ki lesz a Szovjetunió és a KNK közül a vezető ázsiai hatalom. Másrészt meglátásuk szerint az is szerepet játszott, hogy igyekeztek elterelni a kínai közvélemény figyelmét a hazai problémákról.<sup>42</sup> (Kukucska jelentésében nem nevezi meg, hogy mit ért „hazai probléma” alatt, de legnagyobb valószínűséggel a „nagy ugrás” néven ismert nagyszabású gazdasági és társadalmi mozgalomra utalt, amelynek következtében 1959–1961 között becslések

37 Zagoria 1974: 139–140.

38 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 2–4.

39 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 2–4.

40 Zorawar 2019: 206–208.

41 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 4–7.

42 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 5–6.

szerint 15–40 millió személy halt éhen.<sup>43</sup>) A szovjet nagykövetség véleménye szerint az igazság a KNK oldalán állt a háborúban, mert India volt az, aki a KNK területére behatolt, és kikerülhetett volna a harcokat, ha a határvitákat tárgyalásos úton akarta volna megoldani. Hozzáadték viszont, hogy felelősség terheli a KNK-t is, mert az sem tért ki a fegyveres konfliktus elől. Nem élt a lehetőséggel, hogy tárgyalóasztalhoz kényszerítse az indiai kormányt, illetve megpróbálta kihasználni az eseményeket a szocialista országok táborának megosztására.<sup>44</sup> A KNK belső feszültségekkel keveredő hatalmi politikáját is figyelembe véve, középhelyes módon, a szovjet nagykövetség nem akarta elítélni a kínai vezetést. Fennállt a lehetőség, hogy ezzel a szocialista berendezkedést is negatív színben tüntetik fel, ami Moszkvának sem állt érdekében, mivel a rendszer legitimitását nem kérdőjelezhetnék meg. Összességében inkább lehetővé tették, hogy az általuk felhalmozott ismeretek birtokában Kádár és az MSZMP fel tudjon építeni egy olyan narratívát, amelyet a hazai és a nemzetközi relációkban is őszintén képviselni tud, és amely megfelel az SZKP elvárásainak.

Érdekes, hogy Kukucska saját szakmai véleménye szerint az indiai–kínai háború kitöréséért Indiát terhelte a felelősség: az indiai kormány lépett fel provokatívan és agresszívan, megsértve a KNK határait, és kitért a kérdés békés rendezése elől. Egyetértett azzal, hogy az indiai kormány ragaszkodása a McMahon-vonalhoz elfogadhatatlan, hiszen az a gyarmati időszak öröksége, amit egyetlen kormány sem ismert el a két ország határának, sőt nem is ismerhetett volna el, hiszen az soha nem képezte India és a KNK határát.<sup>45</sup> Ez az álláspont azonban hibás, hiszen a szélesebb kontextust figyelmen kívül hagyva, kétoldalú területi konfliktusként állította be a határvitát. Említi ugyan a vitában a McMahon-vonal jelentőségét, azonban figyelmen kívül hagyja a két ország gyarmati történelmének fontosságát, nemcsak a vezetés, hanem a lakosság szempontjából is. Amellett, hogy Kukucska is Nehru kormányát nevezte meg provokátorként, egyetértett azzal, hogy a háború kitörésében a KNK is felelős volt,

43 Wemheuer 2010: 177.

44 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 6–7.

45 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 7.

mert nem tanúsítottak elég rugalmasságot a kérdés tárgyalásos rendezése érdekében.<sup>46</sup> Nem egyértelmű azonban, hogy Kukucska alapvetően leegyszerűsítő állásfoglalása mennyiben járult hozzá Kádár álláspontjának kialakításához.

Bár Kukucska jelentése fontos információkat és lényeges megállapításokat tartalmazott a háborúval kapcsolatban, ezek nem befolyásolták Kádár november 2-án írt, Nehrunak szóló válaszlevelének tervezetét, amit végül minden változtatás nélkül juttattak el az indiai kormányfőhöz. Kádár válaszlevele csak egyetlen pontban egyezik Kukucska november 2-i jelentésével a határvita gyökerét illetően: Kádár a problémák eredetét a korábbi gyarmatosító hatalmak örökségének nevezte, de ezenkívül nem foglalt állást a kérdésben. Aggodalmait fejezte ki az indiai–kínai határon kialakult tragikus helyzet miatt, és hangsúlyozta, hogy a magyar nép – a kínai néphez hasonlóan – a szocialista országok családjának tagja, az Indiai Köztársasággal pedig egyre szorosabb baráti kapcsolatokat ápoltak.<sup>47</sup> Ezzel a véleménynyilvánítással Kádár egyszerre törekedett a szocialista blokk egységének hangsúlyozására, és került a szovjet–kínai feszültség ügyében való egyértelmű állásfoglalást. Ugyanakkor ezzel átvitt értelemben azt is üzent, hogy Magyarország nem kíván a szocialista blokkon kívül elköteleződni más államok mellett.

Kádár levelében méltatta India és a KNK szerepét a nemzetközi béke és biztonság fenntartásában, illetve a gyarmati rendszer felszámolásában. Meggyőződése szerint, ha a békés egymás mellett élés alapelveit a két állam ismét érvényesíti, akkor képesek gyorsan és békésen megoldani a vitákat. Véleménye szerint a népek általános javát szolgálta volna, ha Nehru elfogadta volna a KNK-kormány tárgyalásokra vonatkozó javaslatát. Szerinte ezzel elkerülhető, hogy a határkérdést a reakciós erők arra használják, hogy a kínai–indiai viszonyt megromsítsák, és megzavarják India baráti kapcsolatait a szocialista országokkal, valamint befolyásolják

46 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 356/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 2., Kínai-indiai határviszály, 7.

47 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 002812/7/1962, Kínai-indiai határkérdés, Kádár János, 1962. november 2., Választervezet Nehru miniszterelnök Kádár elvtárhoz küldött üzenetére, 1–2.

India el nem kötelezett politikáját.<sup>48</sup> Ezek alapján úgy tűnik, hogy Kádár válaszában nem kívánt közvetlenül foglalkozni azzal, hogy a határvitában melyik félnek van igaza, csupán a békés megoldás lehetőségét hangoztatta. Kukucska jelentése tehát rávilágít arra, hogy még az ebből a célból készült belső jelentések ellenére is, Kádárt inkább a nemzetközi politikai megfontolások irányították. A határvita kérdésében a globális gyarmati rendszerek örökségére hivatkozva sikerült elkerülnie, hogy oldalt válaszson, és hangsúlyozhatta a békés megoldás fontosságát.

Kádár törekvései ellenére nem egyértelmű, hogy milyen politikai és/vagy gazdasági okai voltak annak, hogy válaszában miért éppen Nehrunak kellett volna elfogadnia a kínai kormány tárgyalási javaslatát. Ha Kádár figyelembe vette a Szovjetunió állásfoglalását a kérdésben, akkor bizonyára volt valamilyen oka arra, hogy emellett a megfogalmazás mellett döntött. A *Pravda*-ban olvasható állásfoglalás szinte ugyanaz volt, amelyet a Nehrunak írt levelében megfogalmaztak. Eszerint a háború komoly nyugtalanságot keltett a nemzetközi viszonyokban, továbbá a konfliktus kiéleződése elsősorban azoknak az indiai szélsőséges politikai csoportoknak kedvezett, akik Indiát el kívánták távolítani az el nem kötelezettség politikájától, és egy nyugati katonai szövetség irányába akarták terelni. Kíváncsian fejezték ki, hogy India és a KNK képviselői a lehető leg hamarabb üljenek tárgyalóasztalhoz. Azonban az indiai–kínai béketárgyalások megindításával kapcsolatban eltért Kádár válasza. A *Pravda* szerint a szovjet emberek nem maradhattak közömbösek a kérdésben, figyelniük kell arra, hogy ne tegyenek olyasmit, amivel tovább mérgesítenék a helyzetet. Feltétel nélküli tűzszünetet kell elrendelni, és a feleket tárgyalóasztalhoz kell ültetni.<sup>49</sup> Ezzel szemben Kádár az üzenetében azt írta, hogy az indiai kormány fogadja el a kínai javaslatokat, feltételeiket pedig tegyék a tárgyalások tárgyává.<sup>50</sup> Ugyan teljesen érthető, hogy Kádár arra gondolt, hogy ne feltételeket szabjanak, hanem a feltételekként azonosítható pontokról tárgyalásokat folytassanak, de ez az üzenet átadását követően

48 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 002812/7/1962, Kínai-indiai határkérdés, Kádár János, 1962. november 2., Választervezet Nehru miniszterelnök Kádár elvtárhoz küldött üzenetére, 1–2.

49 *Magyar Nemzet*, 1962. november 6. 4.

50 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 002812/7/1962, Kínai-indiai határkérdés, Kádár János, 1962. november 2., Választervezet Nehru miniszterelnök Kádár elvtárhoz küldött üzenetére, 2.

nem így került interpretálásra. A *Pravda* álláspontjától való eltérést azonban értelmezhetjük úgy is, mint annak kísérletét, hogy a szocialista blokkon belül meddig mehet el Magyarország.

### Kádár válaszlevelének átadása

Nem zárható ki, hogy Kádár Nehrunak írt válaszlevelének megfogalmazása azt a célt szolgálta, hogy szükség esetén a KNK felé tudják mutatni, hogy a magyar állam az ő pártjukat fogta a háború kérdésében. November 14-én, amikor Kukucska és Pataki Sándor diplomata Pekingben az MSZMP VIII. kongresszusára utazó kínai képviselőt búcsúztatta, beszélgetést kezdeményeztek a jelenlévő Je Hu-senggel, a KKP Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának alosztályvezetőjével. Az alosztályvezető elmondta, hogy a KNK nem tart igényt indiai területekre, de nem hagyja magát provokálni, megvédi a méltóságát, és az agresszióra megsemmisítő erővel válaszol. Abban a helyzetben kénytelenek voltak lépéseket tenni, mivel az indiai katonák már a McMahon-vonalat is átlépték, így kínai területekre hatoltak.<sup>51</sup> Ez feltehetően arra ösztönözte Kádárt, hogy fenntartsa középútas retorikáját, erre építve beszéljen Nehru kormányával is. Húzta az időt, hogy sem az indiai kormány, sem a kínai kormány ne érezze azt, hogy valamelyik mellett állást foglalna. Az utolsó pillanatig való kivárással elkerülhette, hogy csorbát szenvedjen az a stabil, nyugodt és alkalmazkodó rendszer képe, amit Magyarországról közvetíteni próbált.

Je Hu-seng elmondása alapján a KNK kormánya minden nézeteltérés ellenére a határvita békés rendezésére törekedett. Hangsúlyozta azonban – a történelmi tapasztalatokra hivatkozva –, hogy az engedmények politikája káros lehet, amit jól mutat az 1938-as müncheni egyezmény példája. A háborúval kapcsolatban nyugtatta a jelenlévőket: nem kell tartaniuk világháborútól, hiszen India tisztában volt a kínai katonai fölényvel, és a KNK hadseregének egyáltalán nem volt célja indiai területek elfoglalása.<sup>52</sup>

51 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 361/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 15., Kínai-indiai határkérdés, 1–2.

52 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 361/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 15., Kínai-indiai határkérdés, 2–3.

Felmerül, hogy a kínai kormány már korábban meghozta a konfliktus lezárásáról szóló döntést, amiről Kádár is tudhatott. Ez magyarázatot adhat a Nehrunak szánt válaszlevél november 19-i átadásának időzítésére.

A KNK céljait illetően nem voltak illúziói Kádárnak, amit a magyar külképviseletek is megerősítettek. Kukucska és Pataki jelentései Je Hu-seng kijelentései alapján is alátámasztották, hogy a KKP békés szándékairól tett nyilatkozatokat nem tekintették hitelesnek. Megállapításuk szerint a kínai vezetés a lehető legnagyobb mértékben ki akarta használni a Szovjetunióval szemben a kínai–indiai határkonfliktust.<sup>53</sup> A KKP részéről az 1960-as évek kezdetétől céljá vált a Szovjetunió dél-ázsiai befolyásának csökkentése.<sup>54</sup> Ezt Kárpáti József, a berlini magyar nagykövetség vezetőjének november 14-i jelentése is megerősítette, amelyben Tien Ping kínai ideiglenes berlini ügyvivővel folytatott megbeszéléséről számolt be. Tien Ping egyértelműen kijelentette, hogy az indiai kommunisták számára a háború „jó vizsgát” jelent, mert megmutatja, ki az „igazi kommunista”. Kiemelte továbbá, hogy 1956-ban a kínai kommunisták a magyar párttársak mellett álltak.<sup>55</sup> A KNK tehát nemcsak a kétoldalú konfliktusban, hanem a nemzetközi kommunista mozgalmon belül is saját érdekeit próbálta érvényesíteni – a Szovjetunió rovására. Az eseményeket a KKP a magyar állammal szembeni politikai megmérettetésnek is tekinthette, ideológiai ellenfélként kezelve mindazokat, akik nem igazodtak politikai irányvonalához.

November 15-én döntést hoztak Kádár válaszlevelének átadásáról. Nagy János, az V. Területi Osztály vezetője utasította az indiai nagykövetséget, hogy a levelet november 19-én adják át egy magas rangú indiai külügyminisztériumi tisztviselőnek. Ha ez aznap nem sikerülne, másnap próbálják meg újra, és közben az üzenet dátumát módosítsák az aktuális napra. Minden kérdés esetén a levél tartalmára utaljanak, és csak

53 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 361/szig.titk./1962., Kukucska János, 1962. november 15., Kínai-indiai határkérdés, 5–6.

54 Choudhury 1990: 149–150.

55 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 752/1962/szig.titk., Kárpáti József, 1962. november 16., A kínai ügyvivő látogatása, 1–2.

az abban foglaltakhoz tartsák magukat.<sup>56</sup> A 17 napos késleltetés Nehru levele és Kádár válasza között egyértelműen arra utal, hogy valószínűleg egyeztetés történt a Szovjetunióval és/vagy a KKP-val. Az előbbi lehetőséget alátámasztja, hogy november 7-én Kádár hivatalos látogatásra utazott Moszkvába, ahol lehetősége volt egyeztetni a témáról.<sup>57</sup> A KNK képviselőivel való egyeztetésre azonban nagyobb a valószínűség, ugyanis később Csou En-laj is november 19-én hívta meg a rezidenciájára a pekingi indiai ügyvivőt, hogy közölje vele, november 21-től a KNK hadserege egyoldalúan beszünteti a harci cselekményeket.<sup>58</sup>

A Nehrunak szánt válaszlevél, amit Réczei november 19-én adott át, megegyezett a november 2-án írt tervezettel.<sup>59</sup> Ratan Kumar Nehru (R. K. Nehru), az indiai külügyminisztérium főtitkára vette át a levelet, és rögtön átfutotta. Azonnal szóvá tette, hogy ha Magyarország testvéri kapcsolatokat tart fenn a KNK-val, akkor a család nem lehet elnéző azzal a testvérrel szemben, amely a család békéjét fenyegeti. Hasonlóan Je Hu-seng érveléséhez, ő is Hitler politikájához hasonlította a történeteket, szerinte a KNK-nak engedményeket tenni annyi lett volna, mint további hódításra bátorítani. Ezután a levél legvédehetlenebb pontjára került sor: Kádár tárgyalások megkezdésére vonatkozó javaslatával kellett szembesülni. R. K. Nehru kérdőre vonta Réczeit, hogy Kádár miért pont a fegyveres kényszer alatt álló indiai kormányt akarja arra rávenni, hogy az indiai feltételek helyett fogadja el a kínai kormány tárgyalási ajánlatát. A helyzet egyre feszültebbé vált, R. K. Nehru hangsúlyozta, hogy India a világ békéjét védte, míg a KNK lépései a világ destabilizálásához vezethettek volna. Réczeinek részben sikerült enyhítenie a feszültséget, tisztázva, hogy a levél célja csupán a tárgyalások kezdetének támogatása volt, nem pedig a kínai álláspont elfogadtatása. Kiemelte, hogy Indiának nem kell lemondania semmiről, de a fegyveres konfliktus lezárása érdekében érdemes leülni tárgyalni. Az indiai fél azonban látszólag nem fogadta el ezt az álláspontot. R. K. Nehru a beszélgetés végén azonban nyugtatta Réczeit,

56 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 002812/7/1962, Kínai-indiai határkérdés, 002812/7/1962., Nagy János, 1962. november 15., Nehru miniszterelnök levele, 1.

57 *Magyar Nemzet*, 1962. november 7. 3.

58 Wortzel–Burkitt–Scobell 2003: 342.

59 HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-(1945–1964)-60, India, 5. doboz, 5/bf, India-kínai viszony, Kádár János 1962. november 19-i választávirata Jawaharlal Nehru üzenetére, 1–3.

hogy India politikája változatlan maradt. Kádár válaszlevele később sehol nem jelent meg Indiában.<sup>60</sup>

Kádár, annak érdekében, hogy a kínai kormány szimpátiáját fenntartsa, már november 6-án intézkedett. Nagy János tájékoztatta az indiai kínai ügyvivőt, bizonyos Je Cseng-csangot Kádár tervezett válaszleveléről, és azt állította, hogy az egyértelmű állásfoglalást tartalmaz a KNK javaslatait támogatóan.<sup>61</sup> Ez a lépés a magyar–kínai kapcsolatok megőrzését szolgálta, hogy a két ország viszonya ne hidegüljön el, ahogy a szovjet–kínai relációk esetében történt. November 22-én a válaszlevél másolatát átadták a kínai félnek is, amelyre a várt pozitív reakció nem maradt el. A kínai ügyvivő elismerte, hogy Kádár válasza jóindulatú és őszinte volt a békés rendezés ügyében. Különösen méltatta azt, hogy a magyar sajtó Nehru kínai nyilatkozatokra adott válaszát cenzúrázva közölte, és reményét fejezte ki, hogy ez a gyakorlat folytatódik.<sup>62</sup> Végeredményében tehát nem is feltétlenül a válaszlevél tartalma volt az, amit értékelték, hanem az, hogy a magyar sajtó a KNK elvárásainak megfelelő narratívát közvetített.

## A háború hatása a magyar–indiai kapcsolatokra

Az 1962-es indiai–kínai háború után úgy tűnt, Kádárnak sikerült elérnie, hogy egyik fél se vádolhassa a magyar államot részrehajlással. A háborút követően az MSZMP számára az új kérdés az volt, hogy a Kádár-rendszer milyen hasznot tud húzni a történetekből, ugyanis azzal, hogy Nehru november 19-én levelet írt John F. Kennedy amerikai elnöknek (1961–1963),<sup>63</sup> egy új szereplőt vont be közvetlenül az indiai–kínai háborúval

60 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 501/szig.titk./1962., Réczei László, 1962. november 24., Nehru miniszterelnök levele, 1–2.

61 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 320/1962., Nagy János, 1962. november 20., Kínai ügyvivő tájékoztatása a Nehrunak adott válaszunkról, 1.

62 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 323/62., Nagy János, 1962. november 22., Indiai ügyvivő látogatása, 1–2.

63 India: Subjects: Nehru correspondence, November 1962: 11-19. *John F. Kennedy Presidential Library and Museum* [https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfknsf-111-016#?image\\_identifier=JFKNSF-111-016-p0001](https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfknsf-111-016#?image_identifier=JFKNSF-111-016-p0001) – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

kapcsolatos párbeszédbe. Nehru segélykérése az USA-tól arra készítette Hruscsovot, hogy India mellé álljon, ami a Szovjetunió és a KKP közötti szakítást elkerülhetetlenné tette.<sup>64</sup> A KNK mint közös ellenség közelebb hozta a Szovjetuniót és Indiát, mivel mind a Szovjetuniónak, mind az USA-nak stratégiai érdeke fűződött India támogatásához. Ezáltal az MSZMP számára is lehetőség nyílt a nemzetközi pozíciójának javítására. A magyar kormány ezek után azzal a kihívással nézett szembe, hogy Nyugat-Európa és Ázsia országai miként viszonyultak a két hadviselő félhez a háború alatt és után.

A konfliktus után a magyar külügy a KNK helyett több figyelmet fordított Indiára a harmadik világbeli országokkal való kapcsolatok terén, ami egy új narratíva kialakítását tette szükségessé. A háború utáni külpolitika kialakításában különösen jelentős volt Ráth Károly, a bagdadi magyar nagykövetség vezetőjének terjedelmes és részletes jelentése. A jelentés szerint a széles tömegek, például Irakban, a háború lezárása után már alig foglalkoztak az indiai–kínai konfliktussal. A fegyveres harcok kezdetét követő körülbelül 10 napban India és a KNK képviselői naponta legalább egyszer hivatalosan is tájékoztatták az ottani diplomáciai missziókat és a helyi sajtót, de november végére, december elejére a hivatalos tájékoztatások szinte teljesen megszűntek. Az iraki kormány részéről például csupán annyit közöltek, hogy szimpatizálnak Nehruval, de erre vonatkozó hivatalos állásfoglalásról a magyar követség sem kapott információt, annak ellenére, hogy mind India, mind a KNK kedvező gazdasági ajánlatokkal próbálta maga mellé állítani az iraki vezetést.<sup>65</sup> Ráth Károly jelentése a helyi lakosság közönyét mutatta a kérdésben, ami tükrözhetette a helyi kormányzati körök véleményét is. Az iraki vezetés számára a semlegesség vagy óvatosság kinyilvánítása ebben a helyzetben nem hozott volna előnyt, sőt csak rontotta volna a két országgal való kapcsolatát.

Hasem Dzsavád iraki külügyminiszter elmondta, hogy mind az ő, mind a velük kapcsolatban álló ázsiai és afrikai országok jelentős részének is az az álláspontja, hogy a kialakult helyzet több szempontból is nehézségeket okoz. Egyrészt, mert a történetek, elsősorban a KNK lépései arra engedtek

64 Mastny 2010: 63.

65 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 373/szig.titk.1962., Ráth Károly, 1962. december 3., Az iraki kormány és közvélemény magatartása kínai-indiai konfliktusban, 1–2.

következtetni, hogy a szocialista országok békepolitikája valójában csak addig tart, amíg kedvező lehetőség nem nyílik egy támadásra. Másrészt, saját maguknak sem tudták logikusan megmagyarázni a kínai kormány magatartását, figyelembe véve, hogy miközben a Szovjetunió éppen a KNK ENSZ-beli helyzetének rendezését támogatta, megalázó helyzetbe hozta azzal, hogy támadást indított India ellen.<sup>66</sup> A szocialista országok esetében tehát főként a hitelesség kérdését emelte ki. Rávilágított arra, hogy a szocialista tábor békepárti retorikája és belső ellentmondásai fokozták a bizonytalanságot az el nem kötelezett országok körében.

Az iraki vezetés attól tartott, hogy India a történetek miatt a nyugati hatalmak felé fordulhat. Még azt sem tartották kizártnak, hogy Nehru pontosan arra számított, hogy számos semleges ország és a Szovjetunió is szembefordul a KNK-val.<sup>67</sup> A magyar külügy azonban hamar kizárta az India és az USA közötti teljes körű együttműködés lehetőségét. Általánosan elfogadottá vált, hogy Nehru formálisan fenntartotta a semlegesség politikáját, de a gyakorlatban ez egyre kevésbé érvényesült.<sup>68</sup> Az indiai vezetés a háború után egyaránt érdeklődni kezdett a Szovjetuniónál, valamint az USA-nál a hadászati import lehetőségei felől.<sup>69</sup> Kádár és közvetlen köre számára hamar világossá vált, hogy ez nem jelentett egyenes utat az USA felé. December 8-án Radványi János, a washingtoni magyar követség ideiglenes ügyvivője a Braj Kumar Nehruval, az amerikai indiai nagykövettel folytatott beszélgetése alapján megerősítette, hogy az indiai–kínai háború India külpolitikáját valóban a Nyugat felé sodorta, de ennek az orientációnak a fenntarthatósága kérdéses volt. Az indiai nagykövet véleménye szerint az USA-ban is nehezen tudják eldönteni, hogyan reagálnak India felé.<sup>70</sup> Jelentéséből csak a bizonytalanság derül ki, arról nem

66 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 373/szig.titk.1962., Ráth Károly, 1962. december 3., Az iraki kormány és közvélemény magatartása kínai-indiai konfliktusban, 1–2.

67 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 373/szig.titk.1962., Ráth Károly, 1962. december 3., Az iraki kormány és közvélemény magatartása kínai-indiai konfliktusban, 1–2.

68 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 009080/1962, Vélemények India kül- és belpolitikai helyzetéről, 555/szig.titk./62., Réczei László, 1962. december 5., Vélemények India kül- és belpolitikai helyzetéről, 5.

69 Jain 2010: 210–211.

70 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 440/1962.szt., Radványi János, 1962. december 8., Kínai-indiai határvita, 3.

számolt be, hogy milyen szempontokat vettek figyelembe az USA-ban. Összességében azonban elmondható, hogy az indiai vezetés döntései valószínűleg egy kiegyensúlyozott stratégia részei voltak, amelynek célja az volt, hogy az ország a nemzetközi közösség egyetlen tagjával se veszítse el teljesen kapcsolatait.

Az indiai és kínai diplomáciai képviselők mellett más ázsiai országok is megerősítették Kádárt és az MSZMP-t abban, hogy India nem kizárólag az USA-val fenntartott kapcsolatokra fog építeni. Gogolyák Gusztáv, a hanoi magyar nagykövetség vezetője december 8-i jelentésében például arról számolt be, hogy a Vietnámi Demokratikus Köztársaság kormánya – sok más országhoz hasonlóan – az USA politikáját tartotta az indiai–kínai határkonfliktus fő okának. Bár a KNK álláspontja mellett álltak, támogatták a két ország viszályának tárgyalásos, békés eszközökkel történő megoldását.<sup>71</sup> Azt látva tehát, hogy India álláspontjának egyértelmű támogatásával csak Magyarország meglévő ázsiai kapcsolatai sérültek volna, Kádár a hivatalos magyar álláspont megalkotásakor a kivárás taktikáját választotta.

India és a KNK egyaránt saját területi szuverenitásuk védelmével indokolta a háborút,<sup>72</sup> ami az indiai–kínai államközi kapcsolatok mélypontra süllyedéséhez vezetett.<sup>73</sup> Mindkét országban erős nacionalista retorika jellemezte a háború igazolását, ami geopolitikai zsákutcahoz vezetett, hosszú távon megmérgezve a két ország közötti diplomáciát. Indiában például a többség a történetekre úgy tekintett, hogy országuk csak áldozattá vált a kínai kormány agressziójának.<sup>74</sup> Ebben a helyzetben érthető, hogy a háború után India képviselőivel való találkozók során gyakran előkerült Kádárnak az 1962-es indiai–kínai háborúhoz való viszonyulása.<sup>75</sup> Tudat alatt bármilyen, az általuk megalkotott narratívával szembemenő álláspont további agresszióknak tűnhetett India lakosságával szemben.

71 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 7. doboz, 5/b, 002812/8-34/1962, India és Kína közötti határügyi vita, 223/szig.titk./1962., Gogolyák Gusztáv, 1962. december 8., Az indiai–kínai határkonfliktus és a kubai helyzet visszhangja a vietnámi sajtóban, 1–2.

72 Stauffer 1967: 92–93.

73 Bajpae 2015: 108–109.

74 Srikanth 2012: 38.

75 HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-(1945–1964)-60, India, 9. doboz, 15/b, 007032/1-3/1962, A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának indiai visszhangja, 551/szig.titk./62., Réczei László, 1962. december 5., Az MSZMP 8. Kongresszusának indiai visszhangja, 1–2.

Például pozitívumként értékelték, hogy Kádár az MSZMP VIII. pártkongresszusán (november 20–24.) állást foglalt a dogmatizmus és a revizionizmus ellen, és hogy üdvözölte az indiai–kínai fegyverszünet létrejöttét.<sup>76</sup> Negatívumként hatott azonban, hogy Kádár ismét a KNK kezdeményezését emelte ki a tárgyalások megindításában, illetve azt, hogy az indiai kormányon volt a sor, hogy a valódi békés rendezés útjára lépjen.<sup>77</sup> Bár az államközi szintű negatív megnyilvánulások idővel elmúltak, akaratlanul is megerősítette a személye körüli, 1956 óta fennálló fenntartásokat.

Nehru kormányának és az USA érdekeinek a részleges találkozása is szerepet játszhatott abban, hogy az 1962-es háború után nem sokkal alább-hagytak az indiai képviselők Magyarországgal szembeni negatív reakciói. Indiának segítségre volt szüksége a KNK-val szemben, így nem zárható ki, hogy ez is szerepet játszott abban, hogy az USA delegációjának javaslatára a magyar kérdéstről folytatott vita lezárására India is igennel szavazott.<sup>78</sup> Az indiai magyar nagykövetség információi szerint azonban azt sem lehetett kizárni, hogy ennek az volt az oka, hogy a magyar kormány más európai szocialista államoktól eltérően – az indiaiak értelmezése szerint – igenis állást foglalt az indiai–kínai háború kérdéséről, és kizárólag ezért szavaztak az USA mellett az ENSZ-ben.<sup>79</sup> Ezt alátámasztani látszik, hogy Nehru a december 29-én Kádárnak írt következő levélben távolságtartóan megjegyezte, hogy egyetértenek a viták békés és tárgyalásos megoldásával, de ez csak akkor lehetséges, ha mindkét fél ezt óhajtja. Hajlandóak voltak tárgyalni, de csak akkor, ha visszaáll az 1962. szeptember 8-i status quo, amit viszont a kínai kormány nem fogadott el.<sup>80</sup> Nehru megírta, hogy megvizsgálták Kádár javaslatait, de feltételezi, hogy

76 HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-(1945–1964)-60, India, 9. doboz, 15/b, 007032/1-3/1962, A Magyar Szocialista Munkáspárt VIII. kongresszusának indiai visszhangja, 551/szig.titk./62., Réczei László, 1962. december 5., Az MSZMP 8. Kongresszusának indiai visszhangja, 1–2.

77 *Fejér Megyei Hírlap*, 1962. november 25. 3.

78 Question of Hungary: resolution / adopted by the General Assembly, 1962. *United Nations Digital Library* <https://digitallibrary.un.org/record/663770> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

79 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 8. doboz, 5/b, 003350/1963, Indiai ENSZ delegáció állásfoglalása az un. Magyar kérdésben, 188/szig.titk./1963., Réczei László, 1963. március 28., Indiai ENSZ-delegáció állásfoglalása az un. magyar kérdésben, 1.

80 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, Jawaharlal Nehru, 1962. december 29., Nehru miniszterelnök válaszelevele, 1.

Kádár is egyetért azzal, hogy India nem adhatja meg magát „egy arrogáns és terjeszkedő agresszor katonai diktátumainak”.<sup>81</sup> A levél a tartalmát tekintve nem vitte előbbre a párbeszédet, erre az üzenetre Kádár már nem válaszolt.

Az, hogy az indiai kormány már nem érdeklődött a magyar állam álláspontja iránt, nem jelentette Magyarország teljes irrelevanciáját számukra. Ha a Kádár-rendszer kiszabadulhatott volna politikai elszigeteltségéből, formálisan független, szavazati joggal rendelkező ENSZ-tagként felhasználhatták volna az indiai–szovjet kapcsolatok erősítésére a nemzetközi szervezetben. Ugyanakkor az indiai tisztviselők egy része ideiglenesen visszafogottabbá vált a személyes kapcsolatok terén. Továbbá azt is figyelembe kell venni, hogy 1963 januárjában az indiai magyar nagykövetség ellentmondásosságot tapasztalt az indiai tisztviselők magatartásában. Nagy János is megerősítette, hogy miközben továbbra is jelezték az államközi kapcsolatok fejlesztésének szándékát – például egy indiai nagykövet budapesti akkreditálásával –, a személyes kapcsolatok negatív irányú változását tapasztalta.<sup>82</sup> Réczei László egy február 8-i jelentése szerint azonban az indiai külügyminisztérium eltávolodása általános tendencia volt a szocialista országokkal szemben, ami egy régebbi, már egy éve fennálló problémára vezethető vissza: az indiai külügyben kevés olyan tisztviselő volt, akihez a Szovjetunió és az európai szocialista országok bizalmasan tudtak volna fordulni. Ezt a tendenciát azonban Nehru és kormánya igyekezett ellensúlyozni az ezektől az országoktól nyerhető gazdasági előnyök miatt.<sup>83</sup> Magyarország esetében például a háború előtt kezdődtek meg tárgyalások egy stratégiai fontosságú indiai alumíniumkombinát magyar részvétellel történő megépítéséről.<sup>84</sup> Ezt Réczei

81 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, Jawaharlal Nehru, 1962. december 29., Nehru miniszterelnök válaszelevele, 2.

82 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 9. doboz, 5/e, 00179/1-3/1963, Magyar indiai kapcsolatok alakulása 1962-ben, 00179, Nagy János, 1963. január 9., Magyar-indiai kapcsolatok néhány problémája, 1.

83 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 9. doboz, 5/e, 00179/1-3/1963, Magyar indiai kapcsolatok alakulása 1962-ben, 12/szig.titk./1963., Réczei László, 1963. február 8., Magyar-indiai kapcsolatok néhány problémái, 1–2.

84 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 13. doboz, 23/b, 002275/1963, Indiának felajánlott 80 millió rúpia hitel, 56/szig.titk./1963., Réczei László, 1963. február 8., Indiának felajánlott 80 millió rúpia hitel, 1.

február 8-án és 11-én, Surendra Mohan Kumaramangalam madraszi főügyésszel folytatott tárgyalásai is megerősítették. A főügyész elmondta, hogy Nehru igyekszik a Szovjetuniótól az eddigieken felül további segítséget kérni a haderőfejlesztéshez, és további fegyvereket beszerezni más szocialista országoktól azzal az indokkal, hogy megerősítse az el nem kötelezettség politikáját.<sup>85</sup>

Magyarország vonatkozásában a gazdasági együttműködések váltak központi kérdéssé. R. K. Nehru 1963 februári budapesti tartózkodása-kor indiai részről hivatalosan már nem tervezték felvetni az indiai–kínai háborúval kapcsolatos magyar álláspontot. Magyarországra eredetileg még 1962 októberében, a háború idején kapott meghívást, de azt érthető okokból elhalasztották. A háború után R. K. Nehru 1963 januárjában először a Szovjetunióba látogatott, majd februárban Kairó, Bejrút, Belgrád, Budapest, Varsó és Prága következett. Budapesten február 21–23. között tartózkodott, ahol találkozott többek között Kádárral, Incze Jenő külkereskedelmi miniszterrel és Péter János külügyminiszterrel. Látogatásának célja az volt, hogy ismertesse India nemzetközi kérdésekkel kapcsolatos aktuális álláspontját, valamint egyeztessen a meglátogatott államokkal a kétoldalú kapcsolatok fejlesztéséről a harmadik indiai ötéves tervhez szükséges külső segítség érdekében.<sup>86</sup> R. K. Nehru útja jól mutatja, hogy az indiai fél minél hamarabb vissza akart térni a Magyarországgal való viszonyban is a gazdasági kapcsolatok ápolásához, ami lehetőséget biztosított India számára, hogy a kapcsolatok fejlesztésével megerősítse pozícióját a fejlődő és a szocialista országok viszonylatában a nemzetközi térben.

Az indiai–kínai határvita kérdését az indiai vezetés a hivatalos diplomáciából kizárta, de az egyének véleményét nem tudta befolyásolni. A nacionalista retorika, amely az 1962-es konfliktust övezte, nemcsak India és a Kínával való kapcsolatára, hanem más államok felé is feszültséget keltő hatással volt. Amikor Budapesten R. K. Nehru február 21-én először Péter Jánossal folytatott megbeszélést a magyar–indiai gazdasági kapcsolatok-

85 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 58/szig.titk./1963., Réczei László, 1963. február 14., Beszélgetés Mohan Kumaramangalam, madraszi ügyvéddel a kínai határincidenssel kapcsolatos kérdésekről, 1.

86 HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-(1945–1964)-60, India, 2. doboz, 4/b, 01683/1954, India és Magyarország közötti kapcsolatok 1954-ben, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 1–2.

ról, akkor a magyar külügyminiszter rövid említést tett az indiai–kínai háborúról is, amivel azonban túlléphetett a diplomáciai kereteken. R. K. Nehru részletesen kifejtette, hogy az indiai kormány miért látja lehetetlennek a tárgyalások újbóli megkezdését. Erre Péter János azt válaszolta, hogy az „agresszió” fogalma problémás, nem célszerű azt emlegetni, hiszen az ENSZ sem definiálja egyértelműen. Hozzátette, hogy véleménye szerint nem kellett volna a tárgyalásokat előfeltételekhez kötni, mert a közvetlen tárgyalások megindítása mindkét nép és a világbéke ügyét is szolgálná.<sup>87</sup> Megjegyezte, hogy „bár R. K. Nehru szívesen látott vendég nálunk, de Peking közelebb van Delhihez, mint Budapest, miért nem megy tehát el Pekingbe is”.<sup>88</sup> Ez annyira felbőszítette R. K. Nehrut, hogy ezen a ponton már indulatosan kezdett érvelni amellett, hogy a kínai kormányból hiányzik a szándék a javaslatok elfogadására. Hangsúlyozta, hogy a KNK-nak nem is a területi viták lezárása a fontos, hanem az, hogy letérítse Indiát az el nem kötelezettség politikájáról, továbbá, hogy tönkre tegye az indiai gazdaságot.<sup>89</sup> Zárásként csak egyetlen dologgal volt hajlandó egyetérteni: azzal, hogy meg van rá a lehetőség, hogy az indiai és a kínai nép a jövőben baráti kapcsolatokat tartson fenn.<sup>90</sup>

A Péter Jánossal való incidenst követően Kádár igyekezett ellensúlyozni a történeteket. Másnap, február 22-én az R. K. Nehruval való találkozásán azt az álláspontot képviselte, hogy a magyar állam mindig a jó ügyet fogja támogatni, és ők is a békés egymás mellett élés hívei.<sup>91</sup> Továbbá elmondta, hogy ugyan nem mindenben értenek egyet az indiai kormánnyal, de ha az továbbra is követi az el nem kötelezettség politikáját és a kínai kormánnyal a határviták tárgyalásos megoldására törekszik, akkor a magyar kormány is a baráti kapcsolatok fenntartásán és fejlesztésén fog

87 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 3/Pé-1963., Péter János, 1963. február 22., R. K. Nehru látogatása, 1–2.

88 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 3/Pé-1963., Péter János, 1963. február 22., R. K. Nehru látogatása, 2.

89 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 3/Pé-1963., Péter János, 1963. február 22., R. K. Nehru látogatása, 2.

90 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 3/Pé-1963., Péter János, 1963. február 22., R. K. Nehru látogatása, 3.

91 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 5–8.

dolgozni.<sup>92</sup> Jóindulatú kritikaként azonban hozzátette, hogy úgy látja, hogy az indiai kormány álláspontjának egy része a KNK-val szemben hipotézisekre támaszkodik, amit nem tudnak elfogadni.<sup>93</sup> Kádár azt javasolta, hogy ha India és a KNK „már vesznek össze, úgy vesszenek össze, hogy a kibékülés ne legyen túlságosan nehéz. [...] Le kell ülni tárgyalni, ez kötelesség!”<sup>94</sup> Végül biztosította R. K. Nehrut, hogy ha India politikája a jövőben sem változik, akkor számíthat a magyar állam támogatására.<sup>95</sup> Még ugyan ezen a napon sor került Incze Jenő és R. K. Nehru találkozására is, akivel hasonló módon a két ország gazdasági kapcsolatairól, a két ország közötti kereskedelmi gyakorlat néhány kérdéséről, illetve a harmadik indiai ötéves terv Magyarország számára releváns pontjairól beszéltek.<sup>96</sup> Összességében a Kádárral és Incze Jenővel való találkozó alapján látható, hogy amíg egy tárgyalópartner tartotta magát ahhoz az alapvetéshez, hogy nem firtatja túlságosan az indiai–kínai háború kérdéseit, addig az indiai külügy tisztviselői a kormány utasításainak megfelelően, személyes véleményük ellenére is tartották magukat a tőlük elvártakhoz. Ennek köszönhetően például olyan korábbi ügyek lezárására is ígéretet tett R. K. Nehru, mint a már említett alumíniumipari beruházás.<sup>97</sup> A magyar tárgyalófelek rugalmassága tompítani tudta az előző napi feszültségeket. A hangsúlyt sikerült visszahelyezni a békés egymás mellett élésre, a tárgyalásos megoldásokra és a baráti kapcsolatok fenntartására a két állam érdekeinek megtárgyalása során.

92 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 5–8.

93 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 5–8.

94 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 8.

95 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 10.

96 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru magyarországi látogatásáról, 12–13.

97 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 11. doboz, 5/h, 00223/1-17/1963, Kínai-indiai határkérdés, 40/PJ/1963., Péter János, 1963. február 26., Tájékoztató jelentés R. K. Nehru látogatásáról, 13.

1963 májusára már egyáltalán nem volt érzékelhető az 1962-es háború hatása, ismét a gazdasági kérdések domináltak a két állam kapcsolatát.<sup>98</sup> Ez és a magyar kérdésnek az ENSZ-ben való lezárása után a diplomáciai kapcsolatok visszatérhettek a nézeteltérésektől mentes állapotukhoz. Már korábban sor került Kádár Indiába való nem hivatalos meghívására,<sup>99</sup> viszont miután U Thant, az ENSZ főtitkára július 1–3. között Magyarországon járt, a két kormány közötti kapcsolatok már nyíltan vállalhatóvá váltak, november 14-én hivatalosan is meghívták Kádárt Indiába.<sup>100</sup> November 22-én pedig Vass Istvánné, az Országgyűlés elnökének vezetésével egy magyar parlamenti küldöttség utazhatott Indiába és Indonéziába.<sup>101</sup> Ennek elsősorban Kádár szempontjából volt jelentősége, nemzetközi szinten erősíthette az új magyarországi vezetés pozícióját, illetve erősítette a rendszer legitimitását a harmadik világ felé is a magas szintű indiai meghívás.

Bár az SZKP bizonyos önállóságot engedett Kádárnak India ügyében, Moszkva továbbra is figyelemmel kísérte a magyar–indiai kapcsolatokat. Miután az ENSZ főtitkára Magyarországon járt, július 9-én Kádár Moszkvába indult egy párt- és kormányküldöttség élén.<sup>102</sup> Moszkvai tartózkodása alatt került sor az SZKP-nak a KNK-val szembeni állásfoglalására is,<sup>103</sup> eközben pedig közölhették Kádárral, hogy milyen alapvetések mentén alakítsa a továbbiakban a magyar–indiai együttműködést. A Vass Istvánné vezette küldöttség első megállója India felé szintén Moszkva volt november 23-án,<sup>104</sup> ahol egyeztettek a Szovjetunió Legfelső Tanácsa két kamarájának elnökeivel.<sup>105</sup> A Hruscsov-féle vezetés, a korábbi szovjet irányítástól eltérően, áttért arra, hogy szövetségeseit ne közvetlenül, hanem közvetve

98 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 3. doboz, 4/a, 004495/1963, Magyar indiai kapcsolatok, 182/1963., 1963. május 27., Magyar-indiai kapcsolatok, 5.

99 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 2. doboz, 1/c, 006752/1/1963, Nagy János látogatása Nehru miniszterelnöknél. Bemutatkozó látogatások, 453/szig.titk./63., Nagy János, 1963. szeptember 24., Nehru miniszterelnöknél látogatás, 1.

100 MNL-OL-XIX-A-83-b, 3434/1963. Kádár János elvtárs indiai és egyiptomi utazása, 2.

101 *Fejér Megyei Hírlap*, 1963. november 23. 1.

102 *Népszabadság*, 1963. július 9. 1.

103 Romsics 2023: 572.

104 *Hajdú-Bihari Napló*, 1964. február 25. 6.

105 *Népszava*, 1963. november 26. 2.

– például a Varsói Szerződésen vagy a KGST-n keresztül – irányítsa.<sup>106</sup> Így a magyar delegáció is minden bizonnyal ekkor kapta meg a megfelelő instrukciókat, mielőtt november 25-én tovább indult volna Indiába.<sup>107</sup> A Szovjetunió hatalomgyakorlási módszerei érdemben nem változtak az európai szocialista országok irányába. A KNK-val való szakítás után India vált a Szovjetunió egyik legfontosabb ázsiai partnerévé. Annak eredményeképpen pedig, hogy már a Nyugat is nyíltan legitimnek tekintette a magyar államot, új csatorna nyílt meg az SZKP számára harmadik világbeli befolyásának erősítésére.

A gazdasági kapcsolatok terén az indiai magyar nagykövetség az általános tájékoztatás mellett a gazdasági együttműködés támogatását kapta feladatául.<sup>108</sup> A már korábban említett alumíniumipari beruházás keretében például egy 50 ezer tonna kapacitású alumíniumérc feldolgozó és egy 25 ezer tonna kapacitású alumíniumkombinát épült volna fel Indiában.<sup>109</sup> A magyar kezdeményezés illeszkedett India iparpolitikájához, amely az ország stratégiai önellátását erősítette. 1963 végén a Kádár-kormány célul tűzte ki India kezdeményezéseinek támogatását, köztük a KNK-val kapcsolatos lépéseket, az imperializmus elleni küzdelmet, valamint a pozitív semlegesség politikájára és a békés egymás mellett élésre való törekvéseket. Továbbá törekedtek a két ország közötti szerződéses kapcsolatok bővítésére.<sup>110</sup> A magyar kormány hivatalosan is megváltoztatta álláspontját: a kínai kormány ajánlatai helyett áttért a Nehru-kormány kezdeményezéseinek támogatására.

A magyar–indiai államközi kapcsolatokra mind az indiai állami tisztviselők személyes véleménye, mind a Kádár-rendszer legitimációs problémái hatással voltak. Az indiai–kínai háború után azonban már nem

106 Győri 2011: 271.

107 *Hajdú-Bihari Napló*, 1964. február 25. 6.

108 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 1. doboz, 1/a, 007722/1963, Irányelvek a Magyar Népköztársaság és az India Köztársaság közötti kapcsolatok fejlesztése, 007722/szt., Turi Ferenc, 1963. november 6., Irányelvek a Magyar Népköztársaság és az India Köztársaság közötti kapcsolatok fejlesztésére, 3–4.

109 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 3. doboz, 4/a, 004495/1963, Magyar indiai kapcsolatok, 182/1963., 1963. május 27., Magyar-indiai kapcsolatok, 3.

110 HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 1. doboz, 1/a, 007722/1963, Irányelvek a Magyar Népköztársaság és az India Köztársaság közötti kapcsolatok fejlesztése, 007722/szt., Turi Ferenc, 1963. november 6., Irányelvek a Magyar Népköztársaság és az India Köztársaság közötti kapcsolatok fejlesztésére, 3–4.

Kádár állásfoglalása, hanem továbbra is az 1956-os magyarországi forradalommal kapcsolatos események voltak befolyással. Amikor Nagy Jánost kinevezték az indiai magyar nagykövetség vezetőjének, bemutatkozó látogatása előtt találkozott Ivan Alekszandrovics Benediktov indiai szovjet nagykövettel,<sup>111</sup> aki megerősítette, hogy az indiai külügyminisztériumban vannak olyanok, akik ellenségesen viszonyulnak majd hozzá. Példaként egy bizonyos Lakshmi Menon államminisztert említett, akiről azt mondta, hogy jobb, ha odafigyel, mert ő a „magyarok régi ellensége”<sup>112</sup> Indiában. Október 3-án a vele való megismerkedés során Dinesh Singh külügyminiszter-helyettes is jelen volt, aki jelezte Nagy János számára, hogy ugyan az ENSZ-ben már nincs napirenden a magyar kérdés, de „sajnos, nálunk még szerepel”.<sup>113</sup> A magyar állam indiai kapcsolataira tehát két irányból is nyomás nehezedett. Egyrészt a Kádár-rendszer legitimációs problémái miatt, másrészt az indiai állami tisztviselők személyes véleménye okán. Nagy Jánosnak nemcsak a gazdasági és politikai tényezőkkel, hanem személyi ellenállással is szembe kellett néznie. Feltételezhető, hogy Kádárnak az 1962-es háborúról alkotott véleménye csak megerősítette azt a negatív képet, amely az 1956-os magyarországi események óta kialakult vele szemben.

## Konklúzió

Az 1962-es indiai–kínai háború jelentős hatással volt a magyar–indiai kapcsolatokra. A Kádár-rendszer legitimációs igénye olyan helyzet elé állította a magyar államot, hogy kénytelen volt hivatalos álláspontot kialakítani egy új világpolitikai kérdésben: India és a Kínai Népi Köztársaság közötti konfliktusában.

<sup>111</sup> Baráth 2015: 228.

<sup>112</sup> HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 2. doboz, 1/c, 007316/1963, Nagy János nagykövet látogatása Lakshmi Menon külügyi államminiszternél és Dinesh Singh külügyminiszter helyettesnél. Amerikai nagykövet magatartása, 489/szig.titk./63., Nagy János, 1963. október 15., Látogatása Lakshmi Menon külügyi államminiszternél és Dinesh Singh külügyminiszter helyettesnél, 1.

<sup>113</sup> HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India, 2. doboz, 1/c, 007316/1963, Nagy János nagykövet látogatása Lakshmi Menon külügyi államminiszternél és Dinesh Singh külügyminiszter helyettesnél. Amerikai nagykövet magatartása, 489/szig.titk./63., Nagy János, 1963. október 15., Látogatása Lakshmi Menon külügyi államminiszternél és Dinesh Singh külügyminiszter helyettesnél, 1.

A Nehru-kormány elsősorban pragmatikus, de alapvetően semleges politikája lehetővé tette a magyar–indiai diplomáciai kapcsolatok fenntartását, amit elsősorban India és a Szovjetunió közötti viszony miatt vettek számításba az 1960-as évek elején. Mindez azonban nem mentesítette a magyar külpolitikát a hivatalos állásfoglalás kötelezettsége alól.

Az indiai–kínai háború kitörése után Magyarország álláspontját gyakorlatilag Kádár nézetei határozták meg, amelyek azonban nem mindig egyeztek a Szovjetunió álláspontjával. A sajtó és a hivatalos dokumentumok tanúsága szerint a magyar külügy munkáját illetően megállapítható, hogy igyekeztek átfogóan elemezni az indiai–kínai határvitát, hangsúlyozva annak összetettségét. Mindezek ellenére a végső állásfoglalást Kádár a szovjet–indiai és szovjet–kínai kapcsolatok politikai, gazdasági és ideológiai szempontjai alapján határozta meg.

A magyar–indiai államközi kapcsolatok alakulásában jelentős szerepet játszottak az indiai tisztviselők személyes véleményei, azonban ezek befolyásának pontos mértékét nehéz vagy lehetetlen meghatározni. India számára az európai szocialista blokkon belül a Szovjetunióhoz képest Magyarország másodrendű partnernek számított. Ennek ellenére fontos volt számukra, hogy a magyar állam követi-e az SZKP álláspontját. Kádár kétértelmű kommunikációja feszültséget okozott a magyar–indiai kapcsolatokban, de indiai részről – a szovjet–indiai viszonyra való tekintettel – figyelmen kívül hagyták Kádár állásfoglalását. Nehru kormánya a Szovjetunióval való kapcsolatai révén biztos lehetett abban, hogy szükség esetén Moszkva megfelelő irányba befolyásolja a többi szocialista ország India-politikáját. Azzal pedig, hogy Nehru Kádárt véleménynyilvánítás elé állította, próbára tette az 1956-os magyarországi forradalom utáni magyar–indiai kapcsolatokat. Bebizonyosodott, hogy a Kádár-rendszernek India irányába szüksége van egy hosszú távú stratégia megalkotására, az alkalmi megoldások képtelenek voltak kezelni India fokozatosan növekvő nemzetközi jelentőségét.

## Források

Magyar Nemzet Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

HU-MNL-OL-XIX-A-83-b, 3434/1963. Kádár János elvtárs indiai és egyiptomi utazása [https://library.hungaricana.hu/hu/view/MNL\\_OL\\_XIX\\_A\\_83\\_b\\_333\\_3431\\_3492/?pg=15&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MNL_OL_XIX_A_83_b_333_3431_3492/?pg=15&layout=s) – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

HU-MNL-OL-XIX-J-1-j-(1945–1964)-60, India.

HU-MNL-OL-XIX-J-1-k-(1945–1964)-60, India.

HU-MNL-OL-XIX-J-6-a, Újdelhi nagykövetség TÜK iratok (1951–1963).

India: Subjects: Nehru correspondence, November 1962: 11-19. *John F. Kennedy Presidential Library and Museum* [https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfknsf-111-016#?image\\_idenfier=JFKNSF-111-016-p0001](https://www.jfklibrary.org/asset-viewer/archives/jfknsf-111-016#?image_idenfier=JFKNSF-111-016-p0001) – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

Question of Hungary: resolution / adopted by the General Assembly, 1962. *United Nations Digital Library* <https://digitallibrary.un.org/record/663770> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

*Fejér Megyei Hírlap*, 1962–1963.

*Hajdú-Bihari Napló*, 1964.

*Magyar Nemzet*, 1961–1962.

*Népszabadság*, 1962–1963.

*Népszava*, 1963.

## Hivatkozott irodalom

Bajpae, Chietigj 2015: China-India: Regional Dimensions of the Bilateral Relationship. *Strategic Studies Quarterly* 9. (4.) 108–145. <http://www.jstor.org/stable/26271280> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

Baráth Magdolna – Gecsényi Lajos 2015: *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945-1990*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest.

- Chopra, V. D. – Duggal, K. S. – Joshi, P. C. 1985: *India-Hungary: Cooperation in Action*. Patriot Publishers, New Delhi.
- Choudhury, G. W. 1990: China's policy toward South Asia. *Asian Perspective* 14. (2.) 127–156. <http://www.jstor.org/stable/42703946> – utolsó letöltés: 2025. 05. 07. <https://doi.org/10.1353/apr.1990.a921275>
- Győri Szabó Róbert 2011: *A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Kalmár György – Major István 1983: *India and Hungary – Decades of Cooperation*. Sterling Publishers Private Limited, New Delhi.
- Lázár Imre 2023: A magyar–indiai kulturális kapcsolatok évszázadai. In: *Passages: Az Orient Projekt Magyar–Ázsiai Kapcsolattörténeti Platform Évkönyve*. 1. Budapest, 79–129. <https://doi.org/10.59608/pas2023a004.00>
- Lorenz M. Lüthi 2008: *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World*. Princeton University Press, New Jersey.
- Mastny, Vojtech 2010: The Soviet Union's Partnership with India. *Journal of Cold War Studies* 12. (3.) 50–90. <https://www.jstor.org/stable/26923380> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27. [https://doi.org/10.1162/JCWS\\_a\\_00006](https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00006)
- Németh István 2006: *20. századi egyetemes történet* 2. kötet, Európán kívüli országok. Osiris Kiadó, Budapest.
- Jain, P. C. 2010: *Economic Determinants of India's Foreign Policy: The Nehru Years (1947-64)*. Vitasta Publishing Pvt. Ltd, New Delhi.
- Romsics Ignác 2023: *Magyarország története a XX. században*. Helikon Kiadó, Budapest.
- Srikanth, H. 2012: The Sino-Indian Border Dispute Overcoming Nationalist Myopia. *Economic and Political Weekly* 47. (39.) 38–41. <http://www.jstor.org/stable/41720189> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.
- Srinath Raghavan 2010: *War and Peace in Modern India*. Palgrave Macmillan, London. <https://doi.org/10.1057/9780230277519>
- Stauffer, Joseph R. 1967: Sino-Indian border dispute – 1962. *Naval War College Review* 19. (9.) 81–117. <http://www.jstor.org/stable/44640979> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.

- Szenkovics Dezső 2022: Huszti Györgytől Brunner Erzsébetig: magyar–indiai kultúrkapcsolatok az évszázadok tükrében. *Modern Geográfia* 17. (2). 45–65. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.02.04>
- Wilhelm Zoltán 2022: A magyar utazók által közvetített India-kép máig élő hatásai. *Modern Geográfia* 17. (2). 25–43. <https://doi.org/10.15170/MG.2022.17.02.03>
- Wemheuer, Felix 2010: Dealing with Responsibility for the Great Leap Famine in the People’s Republic of China. *The China Quarterly* 201. 176–194. <http://www.jstor.org/stable/20749353> – utolsó letöltés 2024. 04. 27. <https://doi.org/10.1017/S0305741009991123>
- Wortzel, Larry M. 2003: Concentrating forces and audacious action: PLA lessons from the Sino-Indian war. In: Burkitt, Laurie – Scobell, Andrew. (Eds.) 2003: *The lessons of history: the chinese people’s liberation army at 75*. Strategic Studies Institute, US Army War College, 327–352. <http://www.jstor.org/stable/resrep12104.12> – utolsó letöltés: 2024. 04. 27.
- Zagoria, D. S. 1974: Mao’s Role in the Sino-Soviet Conflict. *Pacific Affairs* 47. (2.) 139–153. <https://doi.org/10.2307/2755604> – utolsó letöltés 2025. 05. 06.
- Zorawar Daulet Singh 2019: *Power and diplomacy: India’s foreign policies during the Cold War*. Oxford University Press, Oxford.